

L'ESCENARI DEL CONFLICTE INTERNACIONAL

Cees J. Hamelink

1. De la variable exògena a la variable endògena

Molt sovint, en la literatura que tracta el tema de la importància que té la comunicació en el marc de les relacions internacionals, es proposa un model lineal segons el qual la comunicació és una variable exògena i independent. El model es basa en l'argument següent: com més quantitat d'una mateixa cosa, millor. Per a les relacions internacionals, és millor que hi hagi més comunicació internacional. Des dels anys cinquanta, un gran nombre de projectes que s'han fet en el camp de la comunicació en els països en desenvolupament s'han basat en aquest model. En aquests projectes, es dona per fet (encara avui) que el volum de comunicació és decisiu per a la solució dels problemes de desenvolupament. Segons aquest model, la comunicació és un *input* neutral que creix quantitativament, creixement que contribueix, d'una manera activa, a la resolució dels problemes socials. Es considera la comunicació com una variable exògena i independent, la quantitat i qualitat de la qual són factors determinants en els processos socials.

En les últimes dècades, però, diversos avanços importants han demostrat que aquest model no és adequat¹. Cal considerar la comunicació com una variable endògena i dependent. En el camp de l'economia política, la comunicació és decisiva per la seva quantitat i qualitat, però també per la

¹ Aquesta evolució inclou: l'expansió de les empreses industrials i financeres transnacionals i el consegüent establiment d'àmplies xarxes de comunicació; l'augment de les inversions institucionals internacionals i la consegüent expansió del tràfic de dades; l'augment de les inversions privades en el camp del turisme, les diversions i l'educació, i el consegüent creixement del tràfic d'informació i coneixements; l'augment exponencial dels coneixements científics.

naturalesa de la seva contribució a la resolució dels problemes socials. La mateixa comunicació ha esdevingut una part essencial dels conflictes vitals d'interès internacional. En la confrontació de les relacions internacionals de força, s'ha passat del camp de batalla a la guerra electrònica, de la negociació diplomàtica a la propaganda, i del comerç de mercaderies al tràfic internacional de dades. Actualment, en l'economia política internacional la comunicació es caracteritza per tenir una estructura tecnocèntrica, jeràrquica i oligopolística. Aquest tipus d'organització fa que la comunicació no estigui preparada per a solucionar els conflictes internacionals. Amb aquesta estructura actual, la comunicació internacional contribueix a agreujar aquests conflictes, més que no pas a solucionar-los.

La cultura

Durant molts segles la dominació territorial ha estat una eina de suport dels interessos de les potències colonialistes del Nord. De totes maneres, diversos factors polítics, com la formació d'estats sobirans, o factors econòmics, com els càlculs cost-benefici, han fet necessari un canvi d'eina.

No cal dir que en el colonialisme capitalista, els costos són una consideració fonamental. Al llarg del segle XX s'ha anat veient cada cop més clar que els costos del clàssic imperialisme territorial superen, de molt, els beneficis. La comunicació internacional, una nova eina del colonialisme, oferí una relació cost-benefici molt més atractiva. Es trobà que era més barat, fàcil i efectiu incorporar els països satèl·lits del Sud a l'esfera d'influència i domini cultural del Nord. Una característica important d'aquest colonialisme cultural és la seva naturalesa subtil i penetrant. De fet, té un aspecte tan atractiu que la majoria dels colonitzats creuen que foren ells mateixos que el demanaren.

Durant els anys setanta es va debatre molt, i acaloradament, la qüestió de la invasió cultural del Sud, encara que, en realitat, sembla que l'ofensiva de la sincronització cultural global ha començat als vuitanta². Això es produeix, principalment, a través de l'americanització de la televisió arreu del món. Són molt pocs els països que poden encarregar-se de la seva pròpia producció televisiva. La majoria depenen de programes importats, i la demanda continua creixent³.

Només les grans productores dels EUA poden satisfer aquesta demanda.

² En relació amb «la sincronització cultural» vegeu C. J. HAMELINK, *Autonomia Cultural en las Comunicacions Globals*, Longman, Nova York 1983.

³ Itàlia dona un exemple interessant. A la mitjana dels anys setanta esdevingué un important exportador de televisió, i ara, a causa del desenvolupament de xarxes comercials lliures, s'ha vist forçada a convertir-se en un dels principals importadors de programes nord-americans. Vegeu J. TUNSTALL, «Hollywood versus Europa: de internationale politieke economie van media-beelden», *Communicatie*, vol. 13, núm. 4 (1983), pp. 1-5.

El 1963 aquestes companyies exportaren programes de televisió per valor de 500 milions de dòlars, i trobaren mercat en àrees tan diferents com la República Popular Xinesa i l'Europa occidental⁴.

Quan la política nacional aplica restriccions a la importació, les companyies més importants participen en projectes de coproduccions, o bé produeixen sota el nom de companyies nacionals. Als països on la televisió encara no funciona plenament, contribueixen al ràpid creixement del mercat negre de videopel·lícules⁵.

La conseqüència més important d'aquesta ofensiva és l'aparició d'un llenguatge visual homogeneïtzat (un codi televisual global), que facilita molt el procés d'integració cultural.

El comerç

En l'economia internacional del futur, els conflictes comercials principals passaran del comerç de mercaderia al tràfic internacional de dades, informació i coneixements.

Des del 1980 la importància del comerç internacional de serveis ha augmentat amb rapidesa. Aquest comerç inclou, per exemple, consultes tècniques, servei de procés de dades, distribució de films publicitaris, transports, arrendaments, assegurances i banca. El 1980 la producció i distribució internacional de serveis representava el 65 % del GDP total mundial⁶, i el 25 % de la totalitat del comerç mundial, amb un valor de 600.000 milions de dòlars.

També als països en desenvolupament el sector serveis és una part cada vegada més important de l'economia nacional. De totes maneres, el problema és que cal importar la majoria de serveis, i, en conseqüència, la balança comercial de països industrialitzats recentment, com Brasil, Mèxic i Corea del Sud, tenen un excedent de mercaderia i dèficit en el sector serveis⁷.

⁴ La República Popular Xinesa signà un acord amb la CBS per un ampli lot de programes de televisió. La raó de la demanda de programes com *Dallas* a l'Europa occidental és, sobretot, el desenvolupament dels sistemes de cable i la radiodifusió via satèl·lit. Vegeu A. C. BROWN, «Europa es prepara per a la televisió de mercat lliure», *Fortune*, 20 de febrer del 1984, pp. 50-54; i P. CARANICAS, «La televisió americana incrementa el seu domini arreu del món», *Channels*, vol. 3, núm. 5 (1984), pp. 27-30.

⁵ Les grans productores de videopel·lícules són les principals companyies productores de cinema i TV, com la Paramount Pictures, la Music Corporation of America, i la Warner Communications.

⁶ En les nacions industrialitzades, el comerç de serveis representa un 67 % del PIB. En les nacions en desenvolupament, un 51 %. Per a més detalls vegeu «Protecció i Canvi Estructural», informe del Secretariat de la UNCTAD, març del 1983.

⁷ Mentre que al Nord el superàvit de la balança de comerç de serveis augmenta, al Sud és deficitària. El 1980 el dèficit total en la balança de comerç de serveis en les nacions en desenvolupament pujava a més de 86.000 milions de dòlars.

Cal observar que la comunicació juga un paper fonamental en aquests serveis. Podem dir que, en realitat, el tràfic de dades, informació i coneixements és la part més àmplia i important de tot el camp del sector serveis. Les indústries d'aquest sector, com els bancs internacionals, són, de fet, indústries de comunicació⁸.

La propaganda

La comunicació és, sens dubte, un component essencial en el marc de les relacions polítiques internacionals. La comunicació pública ha esdevingut, sobretot des del segle XIX, una eina important de la política exterior. Durant el segle XIX això es reforçà a causa de l'aparició de la premsa internacional, que adoptà un paper important en el conflicte internacional mitjançant les agitacions i les polèmiques. Al segle XX ha nascut un nou tipus de diplomàcia que podríem prou bé anomenar «diplomàcia televisiva»⁹. Les noves dimensions d'aquesta diplomàcia pública són: l'audiència principal és la pròpia circumscripció del diplomàtic, a través de la qual s'adreça a l'adversari. S'ataca així fortament la legitimitat fonamental de la posició del contrari. A més a més, la diplomàcia pública tendeix a convertir-se en propaganda agressiva.

Puix que a l'era nuclear el conflicte dels interessos internacionals oposats és difícil de resoldre's militarment, la qüestió passa del camp del conflicte armat mitjançant negociacions diplomàtiques al de la propaganda de protecció i la contrapropaganda. Podem dir que els EUA i la URSS han entrat en una guerra de propaganda. El 20 de maig de 1980, James Wright, portaveu republicà a la Cambra dels Representants nord-americana, declarà el següent: «Els Estats Units d'Amèrica no poden arriscar-se a perdre el "combat intel·lectual" en tots els països del món». De fet, aquest «combat intel·lectual» (guerra propagandística) compta amb el suport dels EUA, que el fomenten amb recursos impressionants. Hi contribueixen de la forma pertinent algunes organitzacions privades de ciutadans nord-americans preeminents, com el Committee on the Present Danger (Comitè per al Perill Actual), creat l'any 1976. Aquest comitè dirigeix la propaganda en contra dels tractats de reducció d'armament nuclear, i emfasitza especialment el desig soviètic de dominar el món. Entre els seus membres trobem Jeane Kirkpatrick, Paul Nitze, George Schulz i William Casey.

El 1982 va tenir lloc al Centre d'Estudis Estratègics i Internacionals de la Universitat de Georgetown un congrés durant el qual es recomanà una

⁸ Vegeu C. J. HAMELINK, *Finances i Informació*, Ablex Publishing, Norwood, 1983.

⁹ Un model exemplar de diplomàcia televisiva és el d'actuació de Henry Kissinger. Un altre, el paper que van jugar personatges com Walter Cronkite i Barbara Walters en les converses Beguin-Sadat.

intensificació de la guerra psicològica. Participaren, entre d'altres, Jeane Kirkpatrick, Henry Kissinger i Sbigniev Bresinski. L'actor de més talent en el combat intel·lectual va ésser, certament, el president nord-americà, Ronald Reagan. El 23 de març del 1983 presentà l'argument de la seva «guerra de les galàxies»: la idea d'una defensa potent a l'espai que ofereixi esperança als nens dels segle XXI.

La viabilitat tècnica d'aquest projecte és dubtosa, i el seu contingut propagandístic és molt elevat. Només reafirma el programa del partit republicà: la supremacia militar i tecnològica absoluta sobre la URSS. Els mitjans públics de comunicació també juguen un paper important en la guerra propagandística, i ho fan de diferents maneres. Els mitjans tendeixen a utilitzar, d'una forma poc crítica, la informació que fonts del Pentàgon els faciliten sobre, per exemple, la potència militar dels EUA i la URSS. Adopten amb facilitat fórmules errònies com «guerra limitada que es pot guanyar», i copien mites que els estrategues militars promouen sobre la «precisió» dels míssils nuclears¹⁰.

També la Unió Soviètica fa la seva pròpia propaganda, sobretot des del 1975. Segons el govern soviètic, fou necessari des que els països capitalistes començaren a utilitzar més propaganda contra els països socialistes, després del signament de l'Acta Final de Helsinki. Les autoritats soviètiques ho anomenen una «ofensiva de contrapropaganda». Una de les armes d'aquesta ofensiva són les caricatures polítiques que apareixen als diaris *Pravda* i *Isvestia*, a través de les quals se sosté que la premsa occidental és un instrument dels agressius estrategues de l'OTAN, que els periodistes occidentals són aliats de la CIA, que mantenen el mite de l'amenaça soviètica, i que el programa polític del president Reagan és equitatiu a la falsedat, la violència i el suborn¹¹.

Un dels portaveus oficials clau en aquesta contrapropaganda és el ministre de Defensa soviètic, el mariscal Dimitri Ustinov, que ha manifestat en repetides ocasions que totes les activitats dels EUA estan dirigides cap a un establiment de la superioritat nord-americana sobre la URSS, i que els polítics nord-americans ofereixen perill i engany. A més a més, assenyala prou emfàticament que les potències imperialistes hauran d'ésser conscients que, en cas que es preparin per a una guerra nuclear, no poden evitar un duríssim atac de caràcter preemptiu per part de les forces soviètiques, que estan sempre alerta¹².

¹⁰ Vegeu A. COCKBURN, «Evidència gràfica del desconcert nuclear», *Columbia Journalism Review*, maig-juny 1983, pp. 38-41.

¹¹ Vegeu P. ROTH, «Sowjetische Karikaturen zur Kommunikation in Kapitalistischen Staaten», *Publizistik*, vol. 28, núm. 4 (1983), pp. 574-586.

¹² Discurs d'Ustinov el 28 de febrer del 1984 a *Le Monde*. La propaganda soviètica tendeix a subratllar l'argument que el general S. P. Ivanov ja avançà al seu llibre *El període inicial d'una guerra* (1974), en el qual la idea principal és l'«atac preemptiu»: la necessitat de destruir l'adversari abans que pugui dur a terme un primer atac.

En la història del conflicte nuclear s'ha produït un canvi evident: s'ha passat del combat tradicional home a home al combat electrònic. Potser és la realització d'un somni que els militars tenen de fa molt temps: la guerra feta per robots.

La velocitat i el poder destructiu de les armes nuclears han creat la necessitat de desenvolupar unes organitzacions integrades verticalment en les quals les forces militars i els sistemes d'alarma estessin connectats. Aquesta connexió és la conseqüència lògica del fet que, en una guerra nuclear, l'element clau fóra l'alarma immediata. La necessitat d'obtenir a temps la informació sobre un possible atac nuclear és del tot essencial. Això comporta el desenvolupament d'una àmplia xarxa de canals a través de la qual pot recollir-se i processar-se aquesta informació. Un subministrament continu d'informació com aquest només té sentit si hi ha una organització que estigui sempre en guàrdia i reaccioni segons els missatges. El 1953, la Comandància de Defensa Aeroespacial Nord-americana (NORAD) començà a projectar una organització així. Al final dels anys setanta, tant els EUA com la URSS ja havien creat unes organitzacions integrades verticalment que estan preparades per a la guerra en qüestió de minuts i que funcionen plenament.

2. Els beneficis relatius dels canvis

Sembla que els canvis de què hem parlat comportin processos profitosos. No cal dir que és molt més agradable ésser colonitzat per *Dallas* o *Dinastia* que per ocupació militar, i té prou sentit el fet de preferir el «combat intel·lectual» al conflicte armat.

Si fem un estudi més detallat, però, veurem que el benefici és relatiu, ja que els canvis esmentats són causa de problemes preocupants i contradiccions complexes.

La cultura

Per als països en desenvolupament, el colonialisme cultural és una forma de dependència molt més global i profunda que la del seu predecessor, el colonialisme territorial. A més, es reconeix amb dificultat i compta amb el suport de nombrosos «col·laboracionistes».

Una conseqüència greu del colonialisme cultural és el fet d'emprar una part desproporcionada dels escassos recursos en productes occidentals i serveis introduïts a través de la comunicació internacional. Això té unes implicacions molt negatives per a les balances internacionals de pagaments. A més a més –i això és un problema clau–, aquest colonialisme afavoreix un procés de desintegració nacional que posa en perill el propi

desenvolupament. Fa que s'obri una àmplia esquerda entre les masses rurals i l'élite urbana, que s'identifica amb la forma de vida i nivell de consum que es propaguen mitjançant la publicitat internacional i els programes de televisió. Aquesta identificació promou la integració de l'élite en l'economia internacional, i fa una rèplica de la disparitat Nord-Sud a dins dels propis països en desenvolupament.

El comerç

El comerç mundial de serveis es caracteritza per la seva estructura oligopolística. Està dominat, gairebé del tot, per les indústries del Nord. Els països de l'OCDE importen un 70 % de la totalitat de serveis que es comercien internacionalment, i exporten més del 75 % d'aquests serveis. Aquesta situació dominant de les nacions industrialitzades –i especialment dels EUA– està estretament lligada a l'aplicació de la tecnologia de la comunicació, aspecte essencial del sector serveis. En el camp de la tecnologia de la comunicació els EUA tenen un sector competitiu tan fort que «posar-se al dia» ha esdevingut, per als països de l'Europa occidental, només una il·lusió. L'avanç tecnològic dels EUA ha anihilat pràcticament l'avantatge relatiu del treball a baix preu i les matèries primeres a través de les quals els països en desenvolupament podien haver assolit una situació millor al mercat mundial de productes manufacturats.

Actualment el govern dels EUA té la intenció de provar que el comerç de serveis estigui subjecte al règim del GATT (Acord General de Tarifes i Comerç). Això comportaria que els principis del comerç lliure, com la teoria de l'avantatge relatiu i l'evitació del proteccionisme, serien també aplicables al comerç de serveis. Un comerç de serveis obert i competitiu seria un handicap seriós per als països en desenvolupament a l'hora d'augmentar la seva capacitat d'organització, d'administració i de millora tecnològica en aquest camp¹³. Continuarien essent dependents de la importació de coneixements avançats del Nord. Això els integraria encara més en una divisió internacional del treball que és perjudicial per als seus interessos.

La propaganda

Quant al pas del conflicte armat a la guerra propagandística, podríem citar aquesta frase de Bismark: «Ningú no comença una guerra partint de la base dels articles de diari».

¹³ Cal observar, en aquest context, que el govern dels EUA posa en circulació mesures per tal de restringir el mercat lliure de tecnologia avançada de comunicació. L'empresa de computadores britànica ICL ho anomena, en un informe intern confidencial, «imperialisme tecnològic». Vegeu *Computable*, 2 de març del 1984, p. 5.

En la propaganda internacional actual trobem, però, tres elements clau que tenen un fort potencial desestabilitzador: la malfiança de l'adversari –que es descriu com fonamentalment «poc digne de confiança»–, l'èmfasi en la superioritat militar, i el fet de subratllar l'amenaça contínua que planteja un primer atac de l'adversari. Això crea un clima d'inseguretat i sospites que porta fàcilment a la mala interpretació dels missatges. En aquest context és important el teorema del sociòleg W. I. Thomas: «Si l'home defineix les situacions com a reals, aquestes són conseqüentment reals». En la guerra propagandística internacional es defineix l'actual situació mundial com de confrontació substancial i crisi potencial. En l'era nuclear, les conseqüències d'aquesta definició poden ser catastròfiques¹⁴. La guerra propagandística pot convertir-se, com O. Spengler observà (en «Der Untergang des Abendlandes»), no solament en la continuació de la guerra amb mitjans diferents, sinó també en la preparació d'una pròxima guerra.

El conflicte nuclear

Finalment, el naixement de la guerra electrònica ens enfronta amb problemes molt seriosos.

a) Els sistemes de comunicació actuals pel que fa a la intel·ligència militar i l'alarma immediata són d'una envergadura impressionant. Els avanços en el camp de la tecnologia de computadores han capacitat els EUA i la URSS per recollir i processar milions de missatges. Ha esdevingut possible «punxar» milers de converses telefòniques i recollir informació de detalls tan aparentment trivials com les llistes de bugaderia de les tripulacions dels submarins als ports.

És evident que aquesta capacitat de recollir informació augmenta de forma important el valor dels sistemes de comunicació com a medi d'alarma. La recollida de miríades de petits detalls fa créixer també la possibilitat de males interpretacions dels missatges ambigus i la combinació de dades aïllades segons el criteri d'amenaça. Una combinació així podria dur a una situació més alarmant que, en conseqüència, desencadenaria una reacció de l'adversari, i aquesta reacció podria ocasionar una situació crítica.

b) La quantitat de dades que es recullen, cada vegada major, fa imprescindible la delegació de gran part del seu procés al material electrònic. Puix que el cervell humà no està prou capacitat per processar grans nombres de variables, la dependència de les computadores és inevitable.

¹⁴ En aquest context cal esmentar la següent afirmació d'un comentarista militar de l'agència TASS: «La confrontació militar ha augmentat notablement». Això fou el 29 de novembre del 1983, després del final de les negociacions de Ginebra.

Això comporta la confiança en màquines que són fal·libles, que no es coneixen gaire, i que no són fiables, així com en models d'interpretació plens d'errors. Els models matemàtics, per exemple, que se suposa que participen en la valoració dels danys nuclears, com el SIDAC (Capacitat de Valoració Conjunta dels Danys), són exponents clars d'imprecisió. El grau de confiança dels sistemes electrònics és limitat, ja que és impossible predir amb exactitud com funcionaran en situacions imprevistes. Programar sistemes complexos significa, inevitablement, deixar un gran marge per a «sorpreses», marge que, en l'operació de sistemes nuclears, pot ser molt perillós. A més a més, molta part de la creació de programes (*software*) en grans sistemes de procés de dades no es basa en teories matemàtiques fortes, que farien fàcil la detecció i correcció dels errors, sinó que es desenvolupa de forma experimental, amb un gran nombre de decisions *ad hoc*. En sistemes com aquest, el descobriment d'errors és una pèrdua de temps perquè també els dissenyadors tenen poc coneixement dels complexos processos de la màquina¹⁵.

c) En sistemes complexos és aplicable la llei de Murphy, que diu: «Si hi ha quelcom que pot anar malament, hi anirà». Això és el que sol passar. Com a resultat de la diversitat de factors dels quals els experts no tenen un bon coneixement, els sistemes complexos fallen amb freqüència. Aquests exemples ho poden il·lustrar:

–El funcionament del tràfic de comunicació transoceànica de dades és defectuós durant una hora de cada vint-i-quatre.

–Petites perturbacions tècniques podrien provocar falses alarmes en els sistemes d'alerta. El 1959 la Comandància de Defensa Aèria Nord-americana (NORAD) en va tenir 1500, d'aquestes falses alarmes.

–Els sensors que operen als satèl·lits s'han anat tornant menys fiables. No poden distingir entre una explosió nuclear i una perturbació atmosfèrica natural.

–Proves que s'han realitzat pel que fa a la xarxa mundial de comunicacions de les forces dels EUA (WIMICS) han demostrat que només el 38 % dels missatges arriben al seu destí.

–Els sistemes d'alarma dels EUA han fallat a l'hora de captar a temps l'inici de la guerra d'Iom Kippur, el desenvolupament dels esdeveniments a l'Iran i l'esclat de la guerra de les Malvines.

d) És obvi que una qüestió important és si aquestes falles podrien dur a una guerra nuclear accidental. És difícil, però, si no impossible, que el

¹⁵ El 1982 s'establí als EUA una organització d'experts en computadores, la de Professionals en Computadores per a la Responsabilitat Social. Aquest grup expressa la seva gran preocupació quant a la dependència de les computadores que tenen els sistemes militars d'alarma, perquè les computadores, tenint en compte l'estat actual de la tecnologia, no són fiables.

funcionament defectuós d'un microprocessador, o alguna cosa semblant, causi la tercera guerra mundial, com passa en pel·lícules com *Dr. Strangelove* o *Jocs de guerra*. Tant els sistemes dels EUA com els de la URSS compten amb àmplies mesures de seguretat i amb un excés de proves i balanços per tal d'evitar aquests incidents¹⁶.

Però el problema real no són aquests incidents aïllats, sinó la concurrència de factors en una situació imprevista. Els sistemes complexos precisos no estan preparats per enfrontar-se a combinacions imprevistes de missatges d'alarma ambigus, sensors que no són fiables i perturbacions tècniques. A més, es tendeix a assumir que els incidents tindran lloc en període de pau, en el qual la detecció i correcció dels errors serà molt més fàcil que en una situació crítica.

e) Un problema especial el causa l'alt grau de vulnerabilitat en la recollida d'informació i els sistemes d'alarma. Un exemple ben conegut el dona l'anomenat «impuls electromagnètic» (EMP), que resulta d'una explosió nuclear i que té un efecte destructiu en el material electrònic dels satèl·lits. L'explosió d'una bomba nuclear petita a una altura de 375 Km provocaria un desbaratament dels sistemes electrònics en un radi de 2000 Km. És fàcilment imaginable que això duria a una desconexió dels centres militars i de les forces del camp de batalla (decapitació), que es traduiria en un conflicte internacional pràcticament incontrolable.

És igualment important la possibilitat que les vulnerables estacions terrestres, centrals de les comunicacions satèl·lit, fossin destruïdes. Deu d'aquestes estacions són vitals per a totes les comunicacions militars occidentals. Un altre exemple el donen els 25 commutadors telefònics públics que s'ocupen de la majoria de les comunicacions militars nord-americanes.

f) Per últim, trobem el greu problema de l'impacte desestabilitzador de les innovacions en el camp de la tecnologia de la comunicació, com els avanços en la tecnologia anti-satèl·lit. El 27 de febrer del 1984, el ministre de Defensa dels EUA revelà que el govern nord-americà vol dissenyar una nova arma anti-satèl·lit, equipada amb tecnologia làser, que podrà destruir satèl·lits en l'òrbita espacial més alta. Aquí és on operen els satèl·lits que sostenen el comandament, control i comunicació soviètics. Aquesta innovació amenaça perillosament i directa el sistema nuclear soviètic.

És també problemàtic el fet que, en el conflicte entre les superpotències, els EUA tinguin principalment la capacitat d'innovació, mentre que la URSS té la capacitat d'adoptar, integrar i imitar. Entre el moment de la

¹⁶ Un element important a l'hora d'evitar una guerra accidental és la separació de responsabilitats. El comandant de les Forces Aèries dels EUA que decideix l'envol de bombarders nuclears només pot dirigir els avions a les posicions aèries. La decisió de llançar els míssils nuclears a dintre dels avions es delega a un altre comandant.

innovació i el d'imitació sempre hi ha, però, una supremacia desestabilitzadora que pot provocar una situació crítica, ja que implica el desafiament d'un primer atac.

3. Contradiccions dels sistemes de comunicació

El colonialisme cultural és, sens dubte, una eina poderosa per a l'acompliment d'interessos. Promou i legítima la integració dels països satèl·lits del Sud en l'esfera d'influència del Nord, d'una manera tan subtil com sòlida.

La resistència, però, contra les formes antigues de colonialisme ha estat efectivament mobilitzada per justament aquells que, amb molta habilitat, fan seus els mètodes i les tècniques dels colonitzadors. Com exemples, trobem líders nacionals com Gandhi, Atatürk, Nasser, i Ho Xi Minh. Diversos moviments de resistència han utilitzat, i amb èxit, elements culturals que adoptaren de les potències colonials. És il·lustratiu l'ús que féu el Front d'Alliberament d'Algèria de la ràdio que els francesos van importar, i la manera com els lluitadors per la llibertat de Moçambic del Frelimo utilitzaven la llengua portuguesa. Conseqüentment, el colonialisme cultural es troba amb una contradicció fonamental. El procés de la sincronització cultural afavoreix una forma penetrant de dependència, al mateix temps que porta, en ell mateix, la base del seu propi fracàs.

L'estructura oligopolística del comerç mundial de serveis obliga els països en desenvolupament a considerar seriosament algunes mesures de protecció, que consistiran, predominantment, en normes per a la regularització del tràfic internacional de dades. El problema és, però, que la tecnologia actual fa possible que aquest tràfic escapi a pràcticament qualsevol tipus de control. El pas arbitrari per diverses xarxes, transmissions directes via satèl·lit i modes de codificació complexos, fan molt poc probable l'establiment de qualsevol tipus de regulació. Conseqüentment, la contradicció és que el control sobre el tràfic internacional de dades és tan necessari com inútil. El pas del combat militar al combat propagandístic crea un nou escenari per al conflicte internacional, que és, al mateix temps, una millora i un greu perill.

El desenvolupament de formes públiques de diplomàcia internacional respon, evidentment, als requisits democràtics pertinents. En l'actual sistema internacional, però, la comunicació pública està estructurada de manera que les comunicacions polítiques internacionals adopten el format i el to de la propaganda agressiva. Això té un impacte desestabilitzador potencialment fort en les relacions internacionals. La contradicció implícita és que el combat intel·lectual substitueix la guerra, però, al mateix temps, la prepara.

Els sistemes de comunicació que constitueixen el nucli del conflicte

nuclear internacional creen una confrontació amb unes contradiccions gairebé irresolubles:

a) Com més ben protegits estan els sistemes d'alarma contra les reaccions a missatges ambigus, la seva capacitat de protecció contra un atac sorpresa és més baixa.

b) Amb una quantitat creixent de dades, el potencial d'alarma immediata augmenta força. Al mateix temps, però, augmenta també la probabilitat d'una mala interpretació.

c) Si els sistemes de comandament, control i comunicació es fan menys vulnerables, també es fan més complexos, i, en conseqüència, més fallibles.

d) Si els llaços de comunicació entre els centres militars i les forces del camp de batalla augmenten, les últimes esdevenen més vulnerables (es pot detectar la seva posició amb més facilitat). Si, d'altra banda, els llaços de comunicació decreixen, la delegació de responsabilitats esdevé inevitable, i aleshores el conflicte és més difícil de controlar i contenir.

e) Els avanços tecnològics tenen un gran potencial desestabilitzador i augmenten les probabilitats d'una guerra nuclear. Per tant, cal refrenar amb urgència el desenvolupament tecnològic. Al mateix temps és igualment urgent fer molt més fiables i precisos els actuals sistemes de comunicació operatius. Això requereix innovacions decisives. La contradicció principal és que la mateixa tecnologia necessita alhora frenament i innovació. Els nous avanços en la tecnologia de sensors, per exemple, són extremadament beneficiosos, ja que milloraran els sistemes d'alarma i evitaran errors. Aquests avanços permetran de seguir el rastre dels submarins nuclears, i la seva major vulnerabilitat té un impacte molt desestabilitzador. Aquesta contradicció no pot resoldre's dins dels actuals sistemes d'armament i d'alarma. Com a conseqüència, tampoc el problema de la seguretat es pot resoldre dins d'aquests sistemes.

4. La tradició científica occidental

Amb les consideracions anteriors hem intentat mostrar com és de ràpid el creixement de la importància de la comunicació internacional. Tal com hem dit, aquest camp d'estudi ens enfronta amb problemes molt complexos i contradiccions gairebé irresolubles. Ens preguntem, finalment, si la investigació científica actual està ben preparada per enfrontar-se a aquests problemes i participar a trobar-ne les solucions.

La ciència moderna actual encara pateix l'herència del segle XVII. La seva aproximació a la realitat està dominada pel paradigma mecànic dels pares fundadors de la revolució científica: Descartes, Newton i Bacon. El seu mode analítico-mecànic de pensament ha forjat, sens dubte, impor-

tants avanços i ha resolt molts problemes essencials. La força d'aquest paradigma, però, es troba en el fet que, per tal de resoldre problemes reals, la realitat ha d'ésser reduïda a proporcions mecàniques. I els problemes actuals més urgents defugen una reducció d'aquest tipus. Pel que fa a aquests problemes, els actuals mètodes i tècniques científics són, en gran mesura, inapropiats. El model linear, lògic i racional de pensament que molts científics apliquen contra problemes com el crim, les drogues, la pobresa o l'energia, és, en gran part, el primer responsable de l'existència d'aquests problemes.

Segons la concepció baconiana, el mandat de la ciència és tenir poder sobre la realitat. El seu objectiu fonamental no és comprendre la natura, sinó controlar-la. La proposició de Francis Bacon que a la natura se li han d'arrencar tots els seus secrets ha servit de suport a una implacable explotació objectivista del medi ambient natural i ha estimulat el desenvolupament d'una tradició científica segons la qual tot el que els éssers humans poden fer s'ha de fer sense miraments ni altres consideracions. I, seguint aquesta tradició, les teories científiques es consideren millors com millors siguin les eines de control que proporcionin. Això implica que la realitat ha d'ésser reduïda a proporcions controlables. L'èxit d'aquesta tradició ha fet créixer força les expectatives de la ciència quant a la seva contribució a la generació de coneixements. La conseqüència d'això és el «cientifisme», ideologia que legitima la ciència com superior a tots els altres modes de generació de coneixements. Una característica del científisme és la negativa a reflexionar de forma crítica sobre les seves proposicions i finalitats. Exclou tota consideració sobre les condicions sota les quals es genera el coneixement i sobre les conseqüències possibles.

Cal desmitificar el científisme. Cal treure-li del damunt la noció enganyosa que el seu racionalisme només significa raonament conscient. A més a més, és urgent un enriquiment unilateral de la tradició epistemològica que va des de la comunitat utòpica de Bacon a l'enginyeria social poc sistemàtica de Popper amb l'aportació de modes intuïtius, associatius i holístics de pensar i conèixer, modes que una civilització lògico-racional ha deixat de banda. Els modes humanístics de generació de coneixement que foren expel·lits de la «Nova Atlàntida» hauran de restituir-se si volem donar a l'espècie humana l'oportunitat de sobreviure.

(Trad.: M. Blanch)

- BRACKEN, P. (1983): *The Command and Control of Nuclear Forces*, Yale University Press, New Haven.
- BUZAN, P. i BARRY JONES, R. J., ed. (1981): *Change and the Study of International Relations*, Frances Pinter, Londres.
- CAPRA, F. (1983): *The Turning Point*, Bantam Books, Nova York.
- CHIROT, D., *Social Change in the Twentieth Century*, Nova York, Harcourt, Brace & Jovanovich.
- CRUISE O'BRIEN, R., ed. (1983): *Information, Economics & Power*, Hodder and Stoughton, Londres.
- DAHL, R. A. (1970): *Modern Political Analysis*, Englewood Cliffs, Prentice Hall.
- ELLUL, J. (1973): *Propaganda*, Vintage Books, Nova York.
- ERNST, D. (1980): *The New International Division of Labour, Technology and Underdevelopment*, Campus Verlag, Frankfurt.
- FISHER, G. (1979): *American Communication in a Global Society*, Ablex Publishing, Norwood.
- FISCHER, H. D. i MERRILL, J. C., ed. (1976): *International and Intercultural Communication*, Hasting House, Nova York.
- FREI, D. (1983): *Risks of Unintentional Nuclear War*, Totowa, Allanheld, Osmun & Co. Publishers.
- GERBNER, G. i SIEFERT, M., ed. (1984): *World Communications*, Longman, Nova York.
- HAMELINK, C. J. (1983): *Finance and Information*, Ablex Publishing, Norwood.
- (1983): *Cultural Anatomy in Global Communications*, Nova York, Longman.
- (1984): *Informatie en Macht*, Anthos, Baarn.
- (1984): *Transnational Data in the Information Age*, Studentlitteratur, Lund.
- KIRSCH, W. (1983): *Transborder Data Flows*, Institute of International Communication, Londres.
- KUMAR, K., ed. (1980): *Transnational Enterprises: Their Impact on Third World Societies and Cultures*, Westview Press, Boulder.
- LASSWELL, H. D., LERNER, D. i SPEIER, H., ed. (1980): *Propaganda and Communication in World History*, vols. I, II, i III, East-West Center, Honolulu.
- MEADOW, R. G. (1980): *Politics as Communication*, Ablex Publishing, Norwood.
- MERCHANT, C. (1980): *The Death of Nature*, Harper & Row, San Francisco.
- MERRIT, R. L., ed. (1972): *Communication in International politics*, Urbana, University of Illinois Press.
- MIROW, K. R. i MAURER, H. (1982): *Webs of power*, Houghton Mifflin, Boston.
- MUELLER, C. (1973): *The Politics of Communication*, Oxford University Press, Londres.
- NIMMO, D. (1978): *Political Communication and Public Opinion in America*, Goodyear Publishing, Santa Mónica.
- SCHILLER, H. I. (1981): *Who Knows: Information in the Age of the Fortune 500*, Ablex Publishing, Norwood.
- (1973): *The Mind Manages*, Beacon Press, Boston.
- WEIZENBAUM, J. (1976): *Computer Power and Human Reason*, W. H. Freeman, San Francisco.